

[B] **LICHTBOEI OF SCHUILHAVEN?
EEN HANDBOEK VOOR DE ONGANG
MET CULTUREEL ERFGOED**

Specialisten die met ruimtelijke ordening en planning bezig zijn, zouden idealiter intensief moeten samenwerken met experts in historisch onderzoek en erfgoedzorg. Dat is gemakkelijk gezegd maar heel moeilijk effectief gedaan. *Geschiedenis en ontwerp* wil daarvoor niet alleen een gereedschapskist vol begrippen, inzichten en methodieken aanreiken. Het is ook een handboek voor de academische opleidingen van die op interdisciplinaire samenwerking en transformatie van de leefomgeving gerichte specialisten.

Eenzijds is het boek het eindresultaat van een groot project van onderzoek en ontwikkeling van het Noord-Brabantse cultuurlandschap. Koos Bosma, hoogleraar Architectuurgeschiedenis en Erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit Amsterdam, was de geestelijke vader van het voorbeeldproject rond Eindhoven: "Ontwerpen met een culturele biografie van de Zandstad" (zie pp. 283-380 in dit boek en www.zandstad.nl). Dat was onderdeel van het grote Belvedere-programma in Nederland waarvoor de andere redacteur van deze bundel, Jan Kolen, als hoogleraar in dezelfde universiteit de academische onderbouw en vertaalslag leverde. Anderzijds is het dus ook een opleidings- én toekomstgericht interdisciplinair programma voor zogenaamde transformatietrajecten, in het bijzonder door de combinatie van planning en ingrepen in het landschap en de bebouwde omgeving en erudiet én actiegericht erfgoedonderzoek. Construeren, selecteren, beheren en (digitaal) ontsluiten van daarvoor relevante gegevens zijn bij een dergelijke ambitie cruciaal, zo illustreert deze publicatie. Het is een prioritair onderzoeksprogramma van het Amsterdamse instituut voor erfgoedstudies en geschiedenis van cultuurlandschap en stedelijke omgeving (Cultural Landscape & Urban Environment: afgekort CLUE).

Meer dan vijftientig essays en syntheseartikelen bieden interessante stof voor discussie voor studenten erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit. Maar het boek is ook goed bruikbaar voor andere studenten, professionals, amateurs en geïnteresseerden die kennis willen maken met de recente evoluties en

stand van zaken in Nederland in relevante vakgebieden in de historische wetenschappen, geografie, ruimtelijke ordening, en beleidswetenschappen en –praktijk. Het tweede deel ("Veranderende opvattingen over erfgoed en ruimte in de historische wetenschappen", pp. 29-77) bestaat uit een serie degelijke overzichten van het uitkristalliseren en evolueren in de Nederlandse academische wereld in de twintigste eeuw van de afzonderlijke vakgebieden (en leerstoelen) van archeologie, architectuurgeschiedenis, historische geografie, tuin- en landschapsarchitectuur, industriële archeologie en landbouwgeschiedenis. Het derde deel ("Erfgoed en ruimte in ontwerp, planning, bestuur en economie", pp. 85-168) zoomt helemaal in op de Nederlandse beleidspraktijk, met oog voor planning en economische modellering. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat in de Vlaamse Gemeenschap in de eenentwintigste eeuw het begrip cultureel erfgoed (objecten in musea, erfgoedbibliotheken en archieven, immaterieel erfgoed in UNESCO-jargon en expertise- en makelaarsnetwerken) anders gebruikt wordt dan in dit Nederlandse boek. In Vlaanderen zou dat immers als gewestmaterie worden georganiseerd; zeker als zoveel de nadruk wordt gelegd op ruimte, landschappelijk en monumentaal erfgoed. Wat dit boek duidelijk maakt, is enerzijds hoeveel verder Nederland stond als het om de combinatie van "ontwerp"/planning en (onroerend) erfgoed ging en dat men daar in de richting van culturele biografieën en immateriële dimensies dacht. Anderzijds klinken in de inleiding en op het einde van de artikelen veel verontrustende signalen door van afbouw of zelfs beleidsmatige kaalslag. Naarmate de eenentwintigste eeuw vordert, woekert de wet van de remmende voorsprong. Dit boek zou wel eens de status van gedenkmonument van een inspirerend traject kunnen krijgen, referenties aan de zachte jaren van voor 11 september 2001, toen Nederland nog een gidsland was, de startmaanden van de Nota Belvedere (over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting), toen zware investeringen en beleidsbranie hoogtij vierden, met uitbollende collectiezorgcampagnes (het legendarische Deltaplan voor het cultuurbehoud) en tonnen geld voor digitalisering. Het is nuttig om niet alleen terug te denken aan de stuwende kracht van

Belvedere, maar er ook de vruchten van te plukken (via www.belvedere.nu en dit boek).

Het vierde deel van dit boek (“Draden spannen tussen verleden en toekomst: concepten voor grensoverschrijding”, pp. 173-257)) is zeker het sterkste onderdeel. Ik wil de artikelen van Koos Bosma “Historisch onderzoek: erfgoed en ruimte” (pp. 188-199), “Authenticiteit” (pp. 200-211), “De landschapsbiografie” (p. 212-237) en “Landschap en geheugen” (pp. 238-255) expliciet vermelden en aanbevelen. Deze krachtige stukken zijn uitstekende bijdragen tot de kritische erfgoedstudies in ons taalgebied. In deze bundel over meerlagigheid en hoe daarmee om te gaan, worden overigens volop extra leeslagen uitgesmeerd via visuele essays over onder andere Brabantse landschappen. Er zijn tientallen uitweidingen via dwars gezette foto’s, onderschriften en andere tekstblokken, die in de onderste strook van de bladspiegel werden gezet en waarvoor je het boek een kwartslag moet draaien om ervan te genieten.

Voor Nederland is *Geschiedenis en ontwerp* een geheugen- en lichtboei op weg naar het ruimere sop of misschien een schuilhaven. De bundel verschijnt voor de Vlaamse context op een kantelmoment waar beleid rond onroerend en cultureel erfgoed nog het voordeel van de investeringstwijfel heeft. Hopelijk kan vanuit het principe van de stuwende achterstand de fakkel van het in dit boek geborgde ideeëngoed overgenomen worden door Vlaamse beleidsmakers, als men dit economisch en ook op andere maatschappelijke manieren belangrijke erfgoed domein verder wil ontwikkelen. In Nederland is de boodschap die doorklinkt, in een periode van crisis, dat het tijdperk van de voortdurende groei en (bij ongewijzigde migratiepolitiek) de productie van overcapaciteit voorbij is. Daarom zijn actualisering, kennisontwikkeling, historisch inzicht én duurzaamheid in een traject van begeleide transformatie aan de orde. De grote verdienste van dit boek, is dat er getracht wordt dit proces in een (wetenschappelijke en beleidsgerichte) geschiedenis te situeren en te laten wortelen. Het is een gelukkige keuze om ontwerpers – die getraind zijn in het visualiseren van scenario’s en in het onderzoek van het “programmatisch laadvermogen van gebieden” (p. 12) – en erfgoedprofessionals samen te brengen,

in een boek, op een website, in een project en in opleidingen. In afwachting van een nieuwe *window of opportunity* kunnen nu misschien de kaders en de mensen gevormd worden, en de overkoepelende verhalen en de onderliggende methodieken uitgepuurd worden, die bijvoorbeeld bij het aantreden van nieuwe regeringen in budgettaire betere tijden de kans zouden kunnen krijgen om het potentieel te realiseren. Dit boek ademt die ingetoomde maar nog niet doodgeknepen ambitie helemaal uit.

MARC JACOBS

KOOS BOSMA EN JAN KOLEN (RED.), *Geschiedenis en ontwerp. Handboek voor de omgang met cultureel erfgoed*, Vantilt, Nijmegen, 2010, 400 p.